4. Москалюк М. М., Лень А. В. Цифрові технології та їх роль у вивченні історії. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2025. № 18. С. 92–102. URL: https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/581. Дата звернення: 16.08.2026 р.

5. Ярошенко Т. О. Цифрова гуманітаристика: нова галузь знань чи «молоде вино в старих міхах»? Культура і мистецтво XXI століття: полілог сучасної гуманітаристики : колективна монографія. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2023. С. 168–208. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/26440. Дата звернення: 14.08.2026 р.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-23

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ НАПРИКІНЦІ XX СТОЛІТТЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗМІНИ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНІ

Надоєва О. А.
випускниця аспірантури кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

На сучасному етапі модернізації освітньої системи України особливого значення набуває розвиток інклюзивного навчання як одного з пріоритетних напрямів державної політики [1, с. 79]. Проте успішна розбудова інклюзії є неможливою без ретроспективного аналізу історичних етапів становлення спеціальної освіти та динаміки змін у суспільному сприйнятті осіб з особливими освітніми потребами [2, с. 8]. Дослідження еволюції ставлення до дітей із розладами аутистичного спектра (РАС) дає змогу краще зрозуміти витоки сучасних педагогічних підходів та уникнути помилок під час проектування довгострокових стратегій їхнього навчання [3, с. 4].

Історичний досвід свідчить, що наприкінці XX століття, після проголошення незалежності у 1991 році, Україна увійшла у складний перехідний період [4, с. 12]. Цей час супроводжувався болісним подоланням спадщини радянської авторитарної системи, де спеціальна освіта розвивалася як закрита, жорстко сегрегована «державо-центриська» модель, що базувалася на медичній концепції інвалідності

[5, с. 8]. Діти зі складними атиповими розладами нерідко визнавалися «ненавчаними» та ізолювалися від освітнього процесу [6, с. 10].

Становлення національної системи у 1991–2000 роках відбувалося на тлі глибокої кризи, що обмежило фінансування спеціальних закладів та спричинило стрімке скорочення їхньої кількості [7, с. 226]. Водночас проникнення ідей соціальної моделі інвалідності та підписання Саламанської декларації 1994 року заклали орієнтири для переходу до дитиноцентризму та визнання прав кожної дитини на якісне навчання [8, с. 21]. Потреба теоретичного осмислення цього переходу та розв'язання практичних проблем навчання дітей з аутизмом за умов зміни суспільної свідомості визначає актуальність дослідження.

Методологічну основу дослідження становить комплекс взаємопов'язаних методів, що дозволили цілісно розкрити особливості розвитку системи спеціальної освіти в Україні наприкінці XX століття [4, с. 12]. Для реалізації поставленої мети було застосовано теоретичні методи наукового пізнання. Історико-ретроспективний та системний аналіз науково-педагогічної, психологічної та методичної літератури дозволив з'ясувати еволюцію ставлення суспільства до дітей із РАС та дослідити процес реформування інтернатних закладів [2, с. 8; 5, с. 10]. Компаративно-історичний метод дав змогу порівняти вітчизняний досвід розвитку інклюзивних тенденцій із тогочасними міжнародними освітніми стандартами та практиками [6, с. 226].

Важливу роль у роботі відіграв соціально-правовий аналіз, спрямований на вивчення перших національних законів та міжнародних документів, які визначили нові орієнтири державної політики [8, с. 21]. За допомогою термінологічного аналізу було простежено світоглядний зсув від медичної концепції дефекту до гуманістичного концепту «особливих освітніх потреб» [2, с. 9].

Для обґрунтування концептуальних засад навчання було залучено метод систематизації та узагальнення наукових підходів до організації комплексної допомоги дітям із РАС [3, с. 4], а також специфіки їхньої психологічної корекції [7, с. 381]. Джерелознавчий пошук дозволив репрезентувати статистичні показники функціонування мережі спеціальних шкіл у 1991–2000 роках та узагальнити практичні доробки вітчизняних фахівців [1, с. 79]. Загалом обрана сукупність методів забезпечила об'єктивність, всебічність та історичну достовірність отриманих висновків.

Результати. У ході дослідження з'ясовано, що у радянський період спеціальна освіта розвивалася в межах жорсткої сегрегації, де діти з РАС через панування медичної моделі інвалідності визнавалися «ненавчуваними» та повністю ізолювалися від суспільного життя [5, с. 8; 2, с. 71]. Трансформація вітчизняної системи у 1990-х роках розпочалася в умовах

глибокої кризи, що спричинило скорочення кількості спеціальних шкіл-інтернатів в Україні з 409 у 1992 році до 308 у 1998/99 навчальному році [6, с. 226].

Водночас ухвалення перших національних законів створило нове правове поле, за якого батьки отримали право самостійно обирати заклади та форми навчання для дітей [2, с. 33]. Масова відмова батьків від інтернатів зумовила виникнення феномену «стихійного інтегрування» учнів з аутизмом у звичайні класи загальноосвітніх шкіл, які наприкінці ХХ століття виявилися абсолютно не готовими до методичного та адаптаційного супроводу таких дітей [2, с. 33; 3, с. 24].

Вирішальним чинником подолання наслідків сегрегації стало впровадження ідей Саламанської декларації 1994 року, яка затвердила гуманний концепт «особливих освітніх потреб» [8, с. 21; 2, с. 19]. Це запустило незворотний світоглядний перехід від медичної моделі дефекту до соціальної [2, с. 8]. Головним рушієм реформ у цей період виступив потужний громадський рух батьків, які спільно з науковцями ініціювали створення альтернативних центрів допомоги та сприяли реформуванню ПМПК від селекційних функцій до консультативних [2, с. 14; 2, с. 32; 3, с. 24].

Висновки. Ретроспективний аналіз процесу становлення та організації навчання дітей з аутизмом в Україні наприкінці ХХ століття дозволяє сформулювати кілька узагальнюючих висновків.

По-перше, період 1991–2000 років визначено як фундаментальний соціокультурний та світоглядний злам. Руйнування радянської сегрегаційної системи та глибока економічна криза зумовили виникнення феномену «стихійного інтегрування» дітей з аутизмом у загальноосвітні класи. Попри повну непідготовленість школи, цей процес став першим рішучим кроком до подолання штучної ізоляції дітей, які раніше таврувалися як «ненавчувані».

По-друге, Саламанська декларація 1994 року виступила ключовим правовим та ідеологічним орієнтиром змін. Вона інтегрувала в український науковий простір гуманну філософію «особливих освітніх потреб», започаткувавши поступовий перехід від медичної моделі інвалідності до соціальної парадигми.

По-третє, доведено, що освітні трансформації цього періоду рухалися знизу вгору. Головною рушійною силою стали батьківські спільноти та громадські організації, які спільно з прогресивними вченими імпортували світовий досвід і створювали перші альтернативні центри допомоги.

Загалом, перші інтеграційні спроби кінця минулого століття заклали той унікальний світоглядний і нормативний фундамент, на якому сьогодні розбудовується сучасна інклюзивна інфраструктура України.

Література:

1. Ткаченко О. Т. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*. 2022. № 1(1). С. 79–86. DOI: https://doi.org/10.31558/2786-8745.2022.1(1).11.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
3. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом : монографія. Львів : Тріада плюс, 2012. 520 с.
4. Таранченко О. М. Становлення та розвиток системи освіти осіб з порушеннями розвитку в Україні: періодизація та еволюція парадигм. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2019. № 3. С. 12–25.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта від основ до практики : монографія. Київ : «Атопол», 2016. 152 с.
6. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 10–14.
7. Наконечна Л. М. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Канаді та Україні: порівняльний аналіз : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» / Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ, 2023. 226 с.
8. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими потребами від 10 червня 1994 року / ЮНЕСКО. 1994. 44 с.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-24

АКАДЕМІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОЇ ПРАКТИКИ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ

Нестеренко А. О.
доктор філософії (PhD), старший викладач кафедри рисунка
Харківська державна академія дизайну і мистецтв
м. Харків, Україна

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО; англ. European Higher Education Area – EHEA) зумовлює необхідність уніфікації ступенів для всіх видів спеціальностей. Академізація художньої практики, а саме трансформація творчої діяльності в контекст наукового